

Language: Yorùbá

Sísí aṣọ lójú eégún àdìitú ẹ̀dá Ojumu nílá (Jomọ̀n ílá): ìrìnàjò akọ̀ni ní ilú Oṇdó

Morónmúbò Martina AKINSELI (Ph.D)

Federal College of Education, Òsìlẹ̀ Abẹ̀òkúta.

E-mail: muboakinseli@gmail.com

ORCID iD <http://orcid.org/0009-0002-8060-2142>

&

Mercy Ayò FASEHUN (Ph.D)

Adéyemí Federal University of Education, Oṇdó.

E-mail: fasehunmercy@yahoo.com

ORCID iD <http://orcid.org/0009-0006-9206-9460>

Aṣamò

Ojumu Nílá jẹ ògbòntarigì, àdìitú akọ̀ni tí ó ní ipa pàtàkì nínú àṣà àti ìṣe ilú Oṇdó. Iṣe yìi ṣe àfihàn ìṣe ribiribi tí akọ̀ni yìi ṣe àti ipa mánìgbàgbé tí ó kó ní ilú Oṇdó ní ìgbà ayé rẹ. Onírúurú itàn ni a gbọ nípa Ojumu Nílá gégé bí akínkanjú ọ̀kúnrin. Gbogbo ẹ̀bùn tí Ẹ̀lẹ̀dàà fi jogún fún un yìi kò fi gbọ ti ara rẹ nìkan, sùgbọ̀n ó lò ó láti gba Oṇdó là lówó gbogbo àwọn tí ó gbógun tí í ní àkókò kan. Ídì tí ìṣe yìi fi ṣe pàtàkì ni pé a ti máa n gbọ nípa àwọn akọ̀ni ilẹ̀ Yorùbá lókan-ò-jòkan bẹ̀e ni a sì ti n kà nípa wọn sùgbọ̀n a ri wí pé Ojumu Nílá kò gbajúmò láàrin àwọn akọ̀ni ilẹ̀ Yorùbá bí ó ti yẹ. Ipò pàtàkì ni ó yẹ kí Ojumu Nílá wà láàrin àwọn akọ̀ni ilẹ̀ Yorùbá sùgbọ̀n kò rí bẹ̀e nítorí pé kò sí àkọ̀sílẹ̀ púpọ̀ nípa rẹ̀ èyí tí kò fún àwọn alákadá láyè láti ṣe ìṣe nípa rẹ̀ kí ó ba lè di ilúmòkà àti gbajúgbajà akọ̀ni ní ilẹ̀ Yorùbá. Àláfó tí ó sí sílẹ̀ yìi ni ìṣe yìi fẹ̀ dí. Títorí ìrìnàjò akọ̀nikúnrin (Mono-myth theory) tí Joseph Campbell ṣe agbàterù rẹ̀ ni a fi ṣe àtẹ̀gùn, a ṣe àtupalẹ̀ tí ó lòòrìn lórí oríkì Ojumu Nílá, àṣà àti ìṣe ilú Oṇdó tí ó ní í ṣe pẹ̀lú rẹ̀. Itàn àtẹ̀nudẹ̀nu, ìrànlowó àwọn abẹ̀nà ìmò láti idílẹ̀ Ojumu ní ilú Oṇdó àti àwọn àkọ̀sílẹ̀ tí ó wà ní àrówótó nípa akọ̀ni yìi, a sì fa kòmóòkun Ojumu Nílá bí akọ̀ni ní ilú Oṇdó yọ. A tún ṣe ifòrówànilẹ̀nuwò fún àwọn ọ̀pitàn ilú Oṇdó láti mò nípa akínkanjú Ojumu Nílá. Iṣe yìi ṣe àfikún lórí àwàjinlẹ̀ ìmò nípa pàtàkì àwọn akọ̀ni nínú ìṣe àti idánimò àwùjọ kan. Bákan náà, ó ṣe àfihàn pàtàkì idáàbòbò àṣà àtẹ̀nudẹ̀nu àti itàn àdáyéba wa tí ó jẹ̀ àmù ìmò àdáyéba. Lákòótán, ìṣe yìi yóò fi kún jìnlẹ̀ ọ̀yẹ̀ àti ìmò nípa àwọn ará ilú Oṇdó, iwúlò àwọn akọ̀ni ìgbààni àti iwúlò àwọn itàn àtijọ̀ ní ọ̀de-òní.

Kókó Ọ̀rọ̀

Ojumu Nílá, ilú Oṇdó, Lááríjà àṣà, Oríkì, Àdìitú Akọ̀ni.

Unravelling the mystique of ojumu nílá (jomọ̀n ílá): a hero's journey in oṇdó kingdom

Abstract

Ojumu Nílá, a legendary and mystical figure in Oṇdó Kingdom, embodies the mystique of heroism and significance. This paper explores his heroic deeds, bravery, wisdom and selflessness, embodying the values highly esteemed in Oṇdó culture. His exploits, as recorded in folklore, is a testament to his exceptional strength and courage, reflecting the cultural ideal that underpins Oṇdó society. Ojumu Nílá faced trials, fought wars, achieved decisive victory, returned transformed and brought peace to the Oṇdó

community. However, works on Ojumu Nílá as a hero in Yorùbá studies has not been explored like that of other popular heroes and heroine in Yorùbáland. It is only limited to the Oṇdó history and traditions. Ojumu Nílá is popular majorly among the Oṇdó people. This makes it a virgin land in the study of Yorùbá history and heroes, which should not be so considering his heroic deeds in Oṇdó Kingdom. It is important that he is placed properly among his equals and that exactly is one of the thrusts of this paper. Using monomyth theory proposed by Joseph Campbell for a critical analysis of oral traditions, cultural practices, historical accounts, and Literature, this research examines the significance of Ojumu Nílá heroism in the Oṇdó Kingdom's heritage. Primary data were elicited from five key informants (two local historians, one title holder, one priest and a son from Ojumu dynasty). Relevant archival materials were also consulted. This study contributes to a deeper understanding of the cultural significance of mythical heroes in shaping a community's identity and values. It highlights the importance of preserving oral traditions and folklore, which serve as a repository of cultural knowledge and values. The study also provides insights into the Oṇdó Kingdom's rich cultural heritage and the enduring legacy of its mythical heroes, demonstrating the relevance of folklore in contemporary times.

Key words

Ojumu Nílá, Oṇdó Kingdom, cultural significance, oral tradition, mystique heroism

Ìfáára

Akọ̀ni ni ẹnì tí ó ní ìgboyà, ìforítì, tí ó ti sa ipa mánìgbàgbé fún àwùjọ tí ó bá ara rẹ̀, tí kò mọ̀ tara rẹ̀ nìkan sùgbọ̀n tí ó n jà fitafita fún ìgbáyé-gbádùn àti ìròrùn àwùjọ rẹ̀. Amúyẹ irú ẹnì tí a bá pè ní akọ̀ni kì í lẹ́gbẹ̀ nípa kí a fi ara ẹnì jì fún ìtura àti ìdàgbàsókè ilú. Gbogbo agbára, okun àti ohun èlò tí ó bá wà ní ìkàwọ̀ akọ̀ni ni ó máa n ló láti ja àjàborí àti àjàsẹgun. Akọ̀ni kì í bojúwẹ̀yìn tí ó bá ti kan kájà fún ẹ̀tọ̀ ilú, ará ilú tàbí ìjàngbara lówó àwọn arẹ̀nìjẹ, arẹ̀nità àti arẹ̀nitọ̀rẹ. A fẹ́rẹ́ lẹ̀ sọ pé kò sí ilú kan ní ilẹ̀ Yorùbá tí a kò ti lẹ̀ tókasi akọ̀ni kan tàbí méjì gẹ́gẹ́ bí a ti gbọ̀ ọ̀, tí a sì rí i kà nínú ìtàn. Ipa ribiribi àti isẹ̀ takuntakun tí àwọn ẹ́dá tí a lẹ̀ pè ní méréyíyí wònyí ni ó sọ wọn di akọ̀ni ní ilú kòòkan tí orí dá wọn sí. Diẹ̀ nínú àwọn akọ̀ni ilẹ̀ Yorùbá tí a lẹ̀ tókasi lókunrin-lóbinrin nìwònyí: Ògèdèngbẹ̀ Agbógungbórò ti ilẹ̀ Ìjèsà, Sòun Ogunlọ́lá ti Ògbómọ̀sọ̀, Olósùnta ti Ìdànrè, Móremí Àjàsọ̀rò (Ilẹ̀-Ifẹ̀), Lísàbí Agbòngbò Àkàlà (Ègbá), Fábùnmi Òkẹ̀mèsí, Èfúnṣetán Aníwúra (Ìyalóde Ìbàdàn), Èfúnróyè Tinubu (Ìyalóde Ègbá), Ojumu ti ilú Oṇdó àti bẹ̀ẹ̀ bẹ̀ẹ̀ lọ. Àdìtú akọ̀ni ni àwọn ànṣòṇú ẹ́dá tí a dárúkọ̀ lókè yìí jẹ. Wọn gbónu, wọn gbọ̀n fẹ́fẹ́, wọn gbó láyà bí kinnìún, wọn lágbára, wọn sì lóògùn bí àrò̀nì, wọn kọ̀ ìrẹ́jẹ àti iyanjẹ, wọn sì fẹ́ràn ilú wọn. Ifarasìn àti ifarajìn fún ilú/ilẹ̀ wọn ni ó sọ agbègbè wọn di nílá tí ó sì mú wọn dúró títí di òní olóní. Ojumu Nílá ti ilú Oṇdó ni isẹ̀ yìí dá lé lórí. Èrèdí ni wí pé lóòótọ̀ ni àkọ̀sílẹ̀ ti wà nípa Ojumu Nílá sùgbọ̀n èyí kò tó ǹnkankan rára. Nínú iwé Itàn Oṇdó nìkan ni a ti lẹ̀ rí èyí. Púpọ̀ nínú àkọ̀sílẹ̀ tí a rí kà nípa Ojumu Nílá ni ó fẹ́ ìtumọ̀ kíkún. Ìdí nìyí tí a fi yàn láti lo oríkì Ojumu Nílá fún ìtupalẹ̀ isẹ̀ yìí láti fi iwà akọ̀ni àdìtú ẹ́dá yìí hàn gẹ́gẹ́ bí ó ti kó ipa pàtàkì lórí ìdàgbàsókè ilú Oṇdó.

Ìtàn Ilú Oṇdó

Oríṣìrìṣì ìtàn ni ó rọ̀ mọ̀ bí wọn ṣe tẹ̀ ilú Oṇdó dó. Àwọn ìtàn kan wà tí àwọn Oṇdó fúnra wọn gbà wí pé ó jẹ̀ ọ̀ótọ̀ nígbà tí àwọn kan kò sún mọ̀ ọ̀ótọ̀ rára. Nítorí ìdí èyí, ìtàn tí àwọn Oṇdó fúnra wọn gbàgbọ̀ pé ó jẹ̀ ọ̀ótọ̀ ni a máa múlò nínú isẹ̀ yìí. Itàn yìí sọ fún wa pé ní ayé àtíjọ̀ tí obìnrin bá bí ọmọ̀ méjì ní ilẹ̀ Yorùbá, 'ẹ̀sẹ̀ ọmọ̀' ni wọn kà wọn sí. Pípa ni wọn máa n pa ọ̀kan lára àwọn ibejì nàà kí àwọn ará ilú tó gbọ̀ wí pé wọn

bímọ. Tí ó bá jẹ wí pé àwọn ará ilú mò sí bíbí àwọn ibejì nàà, àwọn méjèèjì ni wọn máa pa dànù lójú iyá wọn, torí wí pé wọn kà á sí orí burúkú fún àwọn ará ilú.

Ní àsìkò yìí gan an ni aṣẹwà obìnrin kan tí ń ṣe aya Ọba Olúàṣo tí ó jẹ Aláàfin Ọyọ bí ọmọ méjì (ibejì) fún un. Ọyọ ogbó Aláàfin yìí ni obìnrin yìí fi bí ibejì wònyí fún un. Nípa báyií, ọba kò fẹ kí wọn pa àwọn ibejì yìí nitorí pé ó fẹràn iyá wọn púpọ. Ídì nìyí tí ó fi fi obìnrin rẹ yìí ránsẹ sí ilẹ̀ Ìbàribá ní ilú kan tí à ń pè ní Ẹpin ní èbá Gbere. Ó sì yan ènìyàn púpọ̀ tẹ̀lẹ̀ lẹyin. Àwọn Ìbàribá gbà wọn tọwọ̀tẹ̀sẹ̀, wọn sì ń ṣe itọ́jú wọn dárádára. Bẹ̀ẹ̀ nàà ni Aláàfin máa ń fi nńkan ránsẹ̀ sí wọn ní gbogbo ìgbà kí iyà má baà jẹ wọn. Lẹyin ikú Aláàfin Olúàṣo ní 1491 ni àwọn ará Ìbàribá bèrẹ̀ sí í rẹ̀ àwọn ibejì yìí àti iyá wọn jẹ. Èyí ni ó fà á tí Ûja ṣe kó àwọn ibejì àti iyá wọn padà sí Ọyọ. Ûja ni olórí àwọn ìránṣẹ̀ tí Aláàfin kó tẹ̀lẹ̀ Olori àti ibejì rẹ̀ lẹyin. Onígboṣí ni ó wà lórí oyè nígbà nàà, èyí ṣẹ̀lẹ̀ ní ọdún 1498. Èrù ba Onígboṣí nígbà tí àwọn olori àti àwọn ibejì rẹ̀ dé nitorí pé kò fẹ̀ kí wọn pa wọn. Nípa bẹ̀ẹ̀ ni ó ṣe pàṣẹ̀ fún Ûja pé kí ó tètè kó àwọn ibejì àti Olori gba ti ọ̀nà Ifẹ̀ lẹ, kí ó sì tẹ̀ ilú kan láàárín Ifẹ̀, Ìjẹ̀ṣà, Èkìtì, Adó àti Ìjẹ̀bú dọ. Nígbà tí wọn dé Ilẹ̀-Ifẹ̀, Ọ̀nì ìgbà nàà (Ọba Ọbalùfọ̀n Aláyémọ̀rẹ̀ II) tún yan onísẹ̀ tẹ̀lẹ̀ wọn lẹ̀ sí ita Ìjámà, láti ibẹ̀ ni wọn ti wá sí Ẹ̀pẹ̀, ọba Ẹ̀pẹ̀ sì gbà wọn tayọ̀tayọ̀. Ẹ̀pẹ̀ yìí ni wọn wà tí wọn sì ń fi ẹ̀sọ̀ àti suúrù wá ibi tí ó dára fún wọn láti tẹ̀dọ̀ sí. Nígbà tí wọn kúrò ní Ẹ̀pẹ̀ ni wọn kojá lẹ̀ sí Ilẹ̀-Olújì. Ilú yìí ni Olú, iyá àwọn ibejì yìí ti sùn tí kò jí. Ídì tí wọn fi ń pè ilú nàà ní Ilẹ̀-Olùjì nìyí títí di oní olóní. Ídì nìyí tí wọn fi ń ki Onṣò ní:

Iá ta 'jámà	-	Ará Ìta Ìjámà
Èkímògún	-	Èkímògún,
Ìyẹ̀ mágo ude mẹmọ̀n	-	A fife idẹ̀ mẹmu

Ìgbẹ̀ ayé àwọn ènìyàn wònyí kò tẹ̀ wọn lórùn tó, ni wọn bá rán ọ̀dẹ̀ kan nínú wọn láti ṣe àwárí ibi tí wọn lè tẹ̀dọ̀ sí. Lẹyin-ò-rẹyin, ọ̀dẹ̀ yìí dé orí òkè kan tí wọn pè ní Òkè Àgùnlà ní Onṣò lóní. Ó rí èéfín iná ní ìsàlẹ̀ òkè nàà, ó tọ̀ èéfín iná yìí dé ibi tí ó ti ń rú jáde, ó sì bá ọ̀kúnrin kan tí à ń pè ní Èkìrì tí í ṣe ọ̀dẹ̀ àti àgbẹ̀ níbẹ̀. Ọ̀dẹ̀ yìí padà sí Ilẹ̀-Olújì láti lẹ̀ fún wọn ní àbò pé ọ̀un ti rí àyẹ̀ fún wọn. Wọn gboko aláwo lẹ̀ láti bèèrẹ̀ nípa ibo ní pátó ni àwọn le tẹ̀dọ̀ sí ní agbẹ̀gbẹ̀ tí ọ̀dẹ̀ nàà rí. Ifá wá fọ̀hùn pé kí wọn mú èdó iṣu dání kí wọn sì máa ti í bolẹ̀ tí wọn bá ti dé agbẹ̀gbẹ̀ nàà, pé ibi tí èdó iṣu yìí bá ti kọ̀ tí kò wọ̀lẹ̀ ni wọn gbọ̀dọ̀ tẹ̀dọ̀ sí. Bí wọn ṣe dé oríkò ibi tí èdó kò ti wọ̀lẹ̀ ni wọn pariwo “Èdó du dọ. Èyí ni wọn pè di Èdedó tí ó sì padà di Onṣò títí di oní olóní. Bí Èkìrì ṣe rí wọn, ó mò dájú pé àwọn ọmọ ọba àti olori láti Ọyọ̀ ni. Èkìrì wá fi Olori ṣe aya, ó sì ń tọ́jú àwọn ibejì rẹ̀. Báyií ni wọn tẹ̀ ilú Onṣò dọ. Láti ìgbà nàà ni a ti ń pè Onṣò ní Olúṣò, (Èni tí ó tẹ̀ ilú dọ). (Olúpọ̀nà, 2013: 8-9).

Ó sòro láti fi idí èyí tí ó jẹ̀ ọ̀ótọ̀ nínú itàn orírùn ilú Onṣò múlẹ̀ sùgbọ̀n níwọn ìgbà tí àwọn Onṣò ti gba itàn òkè yìí sí ọ̀ótọ̀, èyí jẹ̀ kí a lè fi idí èrò Wills (1964:345) múlẹ̀ nígbà tí ó sọ pé:

Such accounts as this, naming specific places and directions, are not just invented but are based on a series of real events, however much of the factual basis may have been distorted in the telling.

Irú itàn bí eléyí, dídárúkọ̀ àwọn ibi pátó kì í ṣe àgbẹ̀lẹ̀rọ̀ sùgbọ̀n wọn dúró lórí isẹ̀lẹ̀ tí ó jẹ̀ ọ̀títọ̀, bí ó tilẹ̀ jẹ̀ pé àwọn àtúnrọ̀ kòòkan ti le wà nínú àwọn itàn tí ó dánílójú nàà.

Gégé bí èrò Wills òkè yìí, àwọn ibi pátó tí a dárúkọ nínú ìtàn Oṇdó ní wọn jẹ àdúgbò tàbí ìletò ní ìlú Oṇdó títí di òní. Èpẹ̀ jẹ̀ ìletò kékeré bíí máílì méje sí Oṇdó tí a bá n ló sí Òkè-Igbó. Àwọn Oṇdó ka Èpẹ̀ sí orísun wọn kódà ibẹ̀ ní wọn máa n sin orí àwọn Òsemàwé tí ó bá wàjà sí kí wọn tó wá sin ara wọn yòókù sí ìlú Oṇdó.

Bí a ṣe fi Ipò Oba Lólẹ̀ ní Ìlú Oṇdó

Ọkan nínú àwọn ibejì Aláàfin Olúàṣo tí Olori kó kúrò ní Ọyọ, Púpúpú ní oba àkókó ní ìlú Oṇdó. Lẹyìn tí Púpúpú dàgbà, tí ó jẹ Òsemàwé àkókó ní ìlú Oṇdó, tí ó tún jẹ obinrin kan ṣoṣo tí ó ti jẹ oba rí ní ìlú náà títí di àkókò yìí, ó fi ètò ipò oba jìjẹ ní Oṇdó múlẹ̀. Kì í ṣe pé àwọn obinrin kì í jẹ oyè tí ipò rẹ ga ní ìlú Oṇdó, àwọn obinrin máa n jẹ oyè tí à n pè ni 'Opójì sùgbọn wọn kì í jẹ Oba. Dípò adé, akètẹ̀ ní àwọn olóyè obinrin Oṇdó máa n dé ní tiwọn. Lóbùn ni olóyè gíga jùlọ láàárín àwọn olóyè obinrin ní ìlú Oṇdó. Ipò Lóbùn yìí ni ó sí sílẹ̀ fún àwọn obinrin láti fi dí àyè Púpúpú lẹyìn igbà tí obinrin kò tilẹ̀ jọba mó ní ìlú Oṇdó (Ìlúyemí, 2013:44-45). Púpúpú bí omọ méjì tí orúkọ wọn n jẹ Àìghò àti Lújù. Gégé bí obinrin tí ó gbọn fẹ́fẹ́ tí ó sì ní àfojúsùn rere, ó fi àkóbí ọkúnrin (Àìghò) rẹ ránsẹ̀ sí Bíní pé kí Oba Bíní máa bá òun tójú rẹ kí ó sì máa bá òun kó ọ ní èkó iwà omólúwàbí àti bí èniyàn ṣe lè jẹ adarí rere nígbà tí wọn bá dàgbà láti gorí àpèrè iyá wọn. Bẹ̀ẹ̀ gégé ni ó ṣe fún ikejì omọ rẹ tí í ṣe Lújù, ó fi ránsẹ̀ sí Ọ̀nì Ilé-Ifẹ̀ láti máa gbé ní ààfin. Ọ̀nì n tójú rẹ, ó sì fi n mọ̀nà ipò olórí àti alákooso pẹ̀lú ti Oba.

Nígbà tí ó di ọ̀dún 1529, Púpúpú wàjà lẹyìn ogún ọ̀dún tí ó ti lò lórí àpèrè (1510-1529) (Adéyemí, 1983). Gégé bí a ti mò pé Àyè Oba kò gbọ̀dọ̀ ṣófo, àwọn afọbajẹ forí barí, wọn fikúnlukún, wọn pinu láti ló sí Bíní ló mú Àìghò tí í ṣe Àrẹ̀mọ̀kúnrin Púpúpú wálẹ̀ láti wá gorí àpèrè iyá rẹ. Lóòótó ni Oba Bíní ti tẹ̀ẹ̀ nífá dárádára, sùgbọn ó wò ó wí pé òun kò gbọ̀dọ̀ fi Àìghò sílẹ̀ lóun nìkan ló sí Oṇdó, ó wá yan àwọn agbàgbà amòye tẹ̀lẹ̀ e láti máa ràn án lówó àti láti máa gbà á nímọ̀ràn nígbà tí ó bá gorí itẹ̀. Olóyè Ojumu tí ó jẹ akíkanjú, onígboyà àti alágbára lára àwọn olóyè rẹ̀ ni ó fi ṣe olórí àwọn tí ó tẹ̀lẹ̀ Àìghò wá sí ìlú Oṇdó. Àìghò àti Ojumu pẹ̀lú àwọn emẹ̀wà yòókù dé sí ìlú Oṇdó ní ọ̀dún 1530 (Ọ̀gúnnyè, 2023). Kò pé kò jìnnà, ètò oyè jìjẹ bèrẹ̀ ní pẹ̀rẹ̀, Àìghò sì gun orí àpèrè iyá rẹ̀ gégé bí oba (Òsemàwé) kejì ní ìlú Oṇdó, òun náà sì ní oba ọkúnrin àkókó ní ìlú Oṇdó lẹyìn tí Púpúpú ti jẹ Ọbabínrin tí ó kókó jẹ.

Tíòrì Àmúlò

Tíòrì àmúlò fún isẹ̀ yìí ni tíòrì ìrìnàjò akònikúnrin (Monomyth theory) èyí tí Joseph Campbell ṣe agbàterù rẹ̀ ní ọ̀dún 1949. Ohun tí tíòrì yìí fúnka mó ni wí pé ìtàn iwásẹ̀ àti ìtàn àtẹ̀nudẹ̀nu ní gbogbo agbáyé ní àjọṣepọ̀ pàtàkì nínú ihun tàbí igbékálẹ̀ wọn. Ìtàn akòni nínú tíòrì yìí máa n ní í ṣe pẹ̀lú kíkúró ní àyè sàkálá ló sí ibùdó agbára agbàyanu tí akòni yóò ti jagun àjàṣẹ̀gun, tí yóò sì padà sí ilẹ̀ láifarapa sùgbọn lákòtun pẹ̀lú òkíkí láti mú idàgbàsókè bá agbègbè rẹ̀. Apá mètadínlógún pàtàkì ni tíòrì yìí pín sí sùgbọn tí agbàterù rẹ̀ Joseph Campbell súnkì sí ọ̀nà mètá péré. Àkókó ni ìrìnàjò/ìyàsótò (Separation/Departure), apá èkejì ni títẹ̀nífá (initiation), apá kẹta sì ni ipadàbò (Return).

Ìrìnàjò/Ìyàsótò (Departure/Separation): Èyí ni kíkúró ní àyíká tàbí agbègbè tí a mò akòni kan mó ló sí ìlú àimò tí ó máa n mú ewu tàbí ibẹ̀rùbojo lówó.

Títẹ̀nífá (Initiation): Títẹ̀nífá ni ríró akòni ní agbára láti lè kojú isòro nítorí pé ó di dandan pé yóò kojú onírúurú wàhálà àti idààmú nínú ìrìnàjò akòni. Nínú títẹ̀nífá yìí náà ni yóò ti padẹ̀ àwọn olùrànlówó tí yóò fi ja àjàbòrí.

Ìpadàbò (Return): Ìpadàbò akòni ni láti kó ire àti àlàáfíà, ifẹ̀kànbalẹ̀, ọ̀rọ̀, ogbòn, ìmọ̀ àti ọ̀yẹ̀ wọ̀ ìlú fún idàgbàsókè àti imúgbòrò ìlú, àyíká àti agbègbè rẹ̀.

- Joseph Campbell ṣàlàyé síwájú pé ìgbésè méje ni a lè rí nínú ìrìnàjò akọ̀ni.
- (1) **Ìpè sí Ìrìnàjò akọ̀ni (The call to adventure):** Èyí ni wí pé ìpènjà kan yóò wà tí ìpè sí ìrìnàjò akọ̀ni yóò fi jẹyọ.
 - (2) **Ìrànṣẹ̀wọ̀ Abàmi (Supernatural Aid):** Ìrànṣẹ̀wọ̀ abàmi tàbí òjìjì yóò farahàn fún itósónà àti ìpèsè ohun èlò fún isẹgun.
 - (3) **Kíkọ́já sí èbúté tuntun (Crossing the Threshold):** Akọ̀ni yóò kọ́já sí àyè òtò tàbí tuntun.
 - (4) **Àwọ̀n Ìkòrítà Ìṣòro (Road of Trials):** Kíkùṇà àti yíyegé nínú onírúurú ìṣòro tí ó bá kọ́jú akọ̀ni.
 - (5) **Gbígba Èbùn gígá jùlọ (The ultimate boon):** Oore-òfẹ̀ tàbí èbùn àti ọ̀rọ̀ pẹ̀lú oríire tí akọ̀ni gbà wá sí ilú ni èyí tùmọ̀ sí gégé bí Campbell ṣe gbé e kalẹ̀.
 - (6) **Èrèdí Ìrìnàjò Akọ̀ni (The goal of the quest):** Èrèdí ìrìnàjò akọ̀ni wá sí imúṣe.
 - (7) **Ìpadàbò (Return):** Pípadàbò akọ̀ni pẹ̀lú oṣọ̀n tuntun, imọ̀ tuntun, òye tuntun fún àtúnṣe, àtúntò, idàgbàsókè àti imúgbòòrò ilú rẹ̀.

Tíòrì yìí fihàn wí pé ìrìnàjò akọ̀ni kò rọ̀rùn rára. Ó jẹ̀ èyí tí akọ̀ni tí máa ń fi ara rẹ̀ jìn ní onírúurú ọ̀nà láti ja àjàsẹgun. Ídánílójú wí pé tíòrì yìí jẹ̀ mó isẹ̀ yìí, ó sì ní ibámu tí ó ṣe rẹ́gí pẹ̀lú gbogbo itàn tí a gbà nípa Oṣomu Nílá gégé bí oríkì rẹ̀ ṣe fi hàn.

Àwọ̀n onímọ̀ kan tako tíòrì àmúlò yìí nítorí pé ó fàrí apá kan dá ọ̀kan sí. Akọ̀nikùnrin nikan ni ó gbé tíòrì rẹ̀ kà. Àríwísí àwọ̀n onímọ̀ yìí ni wí pé gbogbo akọ̀ni lókùnrin-lóbìnrin ni ó yẹ kí ó tẹ̀pẹ̀lẹ̀ mó nínú tíòrì nàà. Ohun tí wọ̀n tún sọ ni pé àwòrán àwọ̀n akọ̀ni tí Campbell gbé kalẹ̀ máa ń lágbara tayo èdà ènìyàn àti pé itàn akọ̀ni tí ó ṣe rẹ́gí pẹ̀lú àgbékalẹ̀ àlàyé rẹ̀ ni ó máa ń ṣe àmúlò. Àríwísí miiran ni pé Campbell gbé àṣeyọ̀rì akọ̀nikùnrin kalẹ̀ gégé bí ti ẹyọ ẹ̀nikan ṣoṣo láìsí àjọṣepọ̀ pẹ̀lú ará ilú. Àwọ̀n onímọ̀ yìí gbàgbọ̀ pé igi kan kì í dá igbó ṣe. Ní èrò tiwa, ó dàbí pé àmọ̀-ọ̀n-mọ̀ ṣe ni àgbékalẹ̀ Campbell nínú èrò rẹ̀. Àlàyé rẹ̀ jẹ̀ kí ó yé ni pé akọ̀ni ọ̀kùnrin nikan ni ọ̀un tẹ̀pẹ̀lẹ̀ mó àti pé ànìyàn ẹ̀nikan láti yege nínú àdàwólẹ̀ rẹ̀ dára ju àjọṣepọ̀ tí ó lè mú ifàsẹ̀yìn bá ànìyàn ẹ̀ni lọ. Bí Campbell ṣe rò pé ó yẹ kí ó rí fún àwọ̀n akọ̀ni ni ó ṣe gbe kalẹ̀. Lóòótọ̀, bí a bá perí akọ̀ni, a máa ń fìdà lalẹ̀ gààrà ni, idí nìyí tí a lérò pé Campbell ṣe gbé akọ̀ni kalẹ̀ gégé bí èdà tí agbára rẹ̀ tayo kọ́já imọ̀. Lóòótọ̀ ni ọ̀we Yorùbá sọ pé àgbájọ̀ ọ̀wọ̀ ni a fi ń sọyà, àjẹjẹ ọ̀wọ̀ kan kò gbẹ̀rù dórí. Èyí ni pé àjọ̀rìn ni ó yẹ èrò. A lérò pé abala ọ̀we Yorùbá tí ó sọ pé 'Orí nílá kọ̀ ni a fi ń sẹgun ọ̀tá' àti pé wòngùn-wòngùn kì í ṣe eyín ni tíòrì Campbell fi sí jùlọ. Èyí ni ó ṣe ọ̀diwọ̀n àgbékalẹ̀ rẹ̀ tí ó jẹ̀ mó kónkó-jabele (Individualistic approach). Níwọ̀n igbà tí tíòrì yìí ti ṣe rẹ́gí pẹ̀lú itàn Oṣomu Nílá, a kò rí àríwísí àwọ̀n onímọ̀ gégé bí idiwọ̀ fún lílò tíòrì nàà fún itúpalẹ̀ isẹ̀ yìí níwọ̀n igbà tí a ti rí abala tíòrì nàà tí ó ṣe rẹ́gí pẹ̀lú akọ̀ni tí a gbé yẹ̀wò nínú isẹ̀ yìí.

Díẹ̀ Lára Isẹ̀ tí ó wà nílẹ̀ Nípa Akọ̀ni

Láti igbà láíláí ni àwọ̀n Yorùbá ti ní àwọ̀n akọ̀ni lókùnrin àti lóbìnrin tí wọ̀n ti ja fitafita fún ilú àti àwọ̀n ènìyàn wọ̀n ní igbà ayé wọ̀n. Akitiyan wọ̀n sì mú idàgbàsókè àti imúgbòòrò bá agbègbè àti igbé ayé àwọ̀n ènìyàn wọ̀n. Mánìgbàgbé ni àwọ̀n akọ̀ni wọ̀nyí nítorí pé isẹ̀ wọ̀n ń fòhùn síbẹ̀. Onírúurú àwọ̀n onímọ̀ ni wọ̀n ti ṣisẹ̀ lórí àwọ̀n èdà ọ̀tò wọ̀nyí gégé bí akọ̀ni ní ilẹ̀ Yorùbá. Nínú isẹ̀ yìí, a máa mẹnụ ba díẹ̀ lára wọ̀n.

Rev. Samuel Johnson (1921) ṣisẹ̀ lórí itàn àtẹ̀nudẹ̀nu nípa àwọ̀n akọ̀ni igbà iwásẹ̀ àti jagunjagun bíi Kúrnmí, Ọ̀gèdèngbé àti Baṣòrun Ọ̀gúnmólá, Baṣòrun Látòósà àti Èfúnṣetán Aníwúrà (Ìyalóde Ìbàdàn). Bíòbákú (1957) nàà ṣisẹ̀ lórí àwọ̀n akọ̀ni Ègbá bíi Lísàbí Agbòngbò Àkalà àti Sérirí Sòdekẹ̀ tí ó kó àwọ̀n Ègbá lọ sí Abẹ̀òkúta.

Ọ̀rógè (1971) dá lórí ogun Èkitì parapọ̀ àti ipa ribiribi tí Fábùnmi Ọ̀kè-Ìmẹ̀sí àti Ọ̀gèdèngbé kó láti gba ilú wọ̀n là lówọ̀ ọ̀tá. Ó tẹ̀síwájú ṣe àpẹ̀júwe àwọ̀n ènìyàn bí ọ̀ba jagunjagun àti akọ̀ni ṣe di ọ̀rìṣà àkùnlẹ̀bọ̀ ní ilẹ̀ Yorùbá. Courlander (1973) ṣisẹ̀

takuntakun nípa Móremí Àjàṣoro gégé bí akọ̀nibínrín tí ó fara jìn fún ítúsílẹ̀ àwọn Ilé-Ifẹ̀ lówó àwọn Ìgbò. Fálolá (1984) ni a tí rí ìtàn ayé akọ̀ni jagunjagun Ìbàdàn Balógun Ìbíkúnlé (Kìnnún Oníbùdó), akọ̀ni tí ó gba Ìbàdàn sílẹ̀ lówó Ààrẹ̀ Ọ̀nà Kakaṇfò Kúrunmí tí Ìjáyẹ̀. Iṣẹ̀ Adédoyin (2013) dá lóri àkójopọ̀ àwọn akọ̀ni ilẹ̀ Yorubá lókúnrín àti lóbínrín pẹ̀lú àpẹ̀júwe àti àlàyé kíkún nípa akitiyan wọn gégé bí alágbára.

Ànjòònú Ojumu Nlá

Onírúúrú ìtàn ni ó rọ̀ mọ̀ bí Ojumu Nlá ẹ̀ dé Ọ̀ndó sùgbọ̀n èyí tí ó súnmọ̀ òótọ̀ jùlọ̀ ni a tí sọ̀ ẹ́ájú. Ó dájú wí pé akíkanjú ni Ojumu Nlá láti Bíní wá; àmọ̀ agbára àti oògùn tí ó gbé wá láti Bíní kò ká iṣẹ̀ ribiribi tí ó ẹ̀ ní ilú Ọ̀ndó. Ìyalẹ̀nu ni orisun agbára Ojumu Nlá. Abẹ̀nà ìmọ̀ wa Olóyè Olúfósóyè Ọ̀gúnnyè ni ó sọ̀ ìtàn bí Ojumu Nlá ẹ̀ di alágbára àti olóògùn ní ilú Ọ̀ndó. Ìtàn àkókọ̀ tí ó sọ̀ ni wí pé obínrín kan tí à ń pe orúkọ̀ rẹ̀ ní Tagba ni ó kọ̀ Ojumu Nlá ní oògùn. Èrúbínrín Tagba ni ẹ̀ni tí ó kọ̀ Tagba lóògùn pẹ̀lú ilò ewé àti egbò tí ó yanranntí. Kì í ẹ̀ wí pé Tagba kọ̀ Ojumu Nlá lóògùn nìkan, ó tún ń ẹ̀ oògùn fún un tí ó fí ń ja àjàségun, tí ó sì di èrùjẹ̀jẹ̀ fún gbogbo àwọn tí ó yíi ká. Àwọn òpítàn mìíràn sọ̀ wí pé ọ̀kúnrín àjẹ̀jẹ̀ onífòn kan (Ọ̀gún) ni ó wọ̀ ilú Ọ̀ndó ní ìgbà kan, ó bá àánú dé ọ̀dọ̀ Ojumu Nlá, ó sì ẹ̀ àánú fún un nípa gbígba Ọ̀gún sílẹ̀ láti tójú rẹ̀. Láti san oore bàntà banta tí Ojumu Nlá ẹ̀ fún un yíi, ni ó fí pinnu láti sọ̀ ọ̀ di alágbára tí ẹ̀ni kankan kí yóò lè bori rẹ̀.

Ọ̀kúnrín yíi wá béèrẹ̀ pé kíní Ojumu fẹ̀ kí òun ẹ̀ fún òun gan an láti fí san oore fún un. Ojumu fèsì wí pé òun fẹ̀ kí ilú Ọ̀ndó gbòòrò sí i. Ọ̀kúnrín àlẹ̀jò yíi kọ̀ jálẹ̀ láti ẹ̀ oore náà fún un. Ìdí ni wí pé nígbà tí ó ya ọ̀dọ̀ Ọ̀semàwé fún àánú, kò ẹ̀ é fún òun, bẹ̀ẹ̀ náà ni ó ya ọ̀dọ̀ Lísà sùgbọ̀n tí òun náà kọ̀ láti ràn án lówó. Ọ̀gún sọ̀ pé Ọ̀semàwé àti Lísà ni ó ni iṣẹ̀ ilú, torí náà, kí wọn máa ràn-an. Ojumu wá bẹ̀bẹ̀ pé òun kò fẹ̀ kí ogun ja ilú Ọ̀ndó mọ̀. Oògùn àti agbára tí òun lè máa fí sẹ̀gun àwọn ọ̀tá Ọ̀ndó ni òun béèrẹ̀ fún. Àlẹ̀jò yíi gbà láti ràn án lówó nítorí pé Ojumu gbà á nígbà ọ̀jò torí náà ó ní ó yẹ̀ kí òun náà gbà á nígbà èrùn. Nígbà tí ọ̀kúnrín onífòn yíi dé kò ẹ̀ é bá jeun, kò ẹ̀ é fara kàn sùgbọ̀n Ojumu Nlá bó aṣò àkísà ọ̀rùn rẹ̀, ó wẹ̀ fún un, ó tójú rẹ̀, ó gbé agbádá nlá kọ̀ ọ̀ lórùn, ó ń fún un lóúnjẹ̀, ó sì ń bá a tójú egbò rẹ̀ títí tí ó fí jíná. Àsìkò tí ó fẹ̀ máa lọ̀ ni ó nawó ẹ̀san oore sí Ojumu Nlá. Oore nlá ni ó ẹ̀ fún Ojumu láti fí sẹ̀gun gbogbo àwọn ọ̀tá tí ó yí Ọ̀ndó ká nígbà náà. Ó sọ̀ fún Ojumu Nlá pé Àkóbí ọ̀mọ̀ rẹ̀ ni yóò fí ẹ̀ oògùn náà tí ó bá fẹ̀. Oògùn ni wọn yóò fí ọ̀mọ̀ náà jó, èyí sì ni yóò sọ̀ Ojumu di akíkanjú alágbára àti àrò̀nì olóògùn. Wọn fí ọ̀mọ̀ yíi jóògùn lóòótọ̀, ó sì jẹ̀ bí idán. Àdó ni wọn ẹ̀ oògùn yíi sí, tí Ojumu yóò máa fí onǹdẹ̀ gbé kọ̀rùn bí ó bá ń lọ̀ sójú ogun tí yóò sì máa ẹ̀ amọ̀nà fún un. Yàtò sí èyí, Ọ̀gún tún kọ̀ Ojumu Nlá lóògùn gidì gan-an.

Ohun tí Ọ̀gún ẹ̀ fún Ojumu Nlá láti di alágbára nípasẹ̀ ilò oògùn, títẹ̀nífá àti mímú mọ̀ awo fara jọ̀ orò ìṣonidakọ̀ni ní ilẹ̀ Gíríkì. Orò yíi ni yóò to akọ̀ni bẹ̀ẹ̀ sí ipò àwọn ẹ̀ni abàmì bí ó tilẹ̀ jẹ̀ pé wọn tí gbé ilé ayé rí. Wọn yóò sì gbà pé wọn tí di abàmì tí kò lè kú mọ̀ títí ayé. Ìlànà yíi ni ó máa ń sọ̀ akọ̀ni di ànjòònú ẹ́dà ní ilẹ̀ Gíríkì (Mircea, 2006). Bá yíi gélẹ̀ ni ọ̀rọ̀ Ojumu Nlá rí tí a fí pé é ní ànjòònú. Ojumu Nlá tí di abàmì tí kò lè kú mọ̀ nítorí pé gbogbo ìgbà tí wọn bá pé é ní àkókò ìṣòro ni ó máa ń dáhùn tí yóò sì ẹ̀ takuntakun.

Bí a bá ń sọ̀rọ̀ nípa Ojumu Nlá, kì í ẹ̀ ilú Ọ̀ndó nìkan ni ó kàn. Kò sí agbègbẹ̀ tí ó yí Ọ̀ndó ká tí wọn kò tí gbúròò rẹ̀. Àwọn ilú búí Ajébándélé, Ìrèlẹ̀, Ọ̀kitipupa, Ìwòpín Agbábú, Ọ̀fosùn, Àpọ̀nmọ̀ abbl. Àjọ̀ṣepọ̀ tí ó wá láàrin Ọ̀ba Àìghò àti Ojumu Nlá kò ẹ̀ é fẹ̀nu sọ̀. Wọn súnmọ̀ ara pẹ́kípẹ́kí ni, èyí tí a fí lè sọ̀ pé ọ̀lá àbàtá Ojumu Nlá ní í mú odò Àìghò ẹ̀. Èni tí Ọ̀semàwé àti àwọn ará ilú gbára lé ní àkókò ìṣòro tàbí ogun ni. Gbogbo àlàyé Campbell nínú tíòrì ìrìnàjò akọ̀nikúnrín ni ó wá ní ìbámu pẹ̀lú ìtàn Ojumu Nlá. Apá kìní ipínsísòrì tíòrì yíi ni ó tọ̀ka sí bí Ojumu Nlá ẹ̀ dé Ọ̀ndó láti Bíní (Departure). Apá kejì ni ó rọ̀ mọ̀ bí Ọ̀gún tí òun náà rìn ìrìnàjò wá láti Ilé-Ifẹ̀ ẹ̀ dé sí ọ̀dọ̀

Oṣumu Nlá tí ó sí tẹ̀ẹ̀ nífá nítorí pé ó ṣoore nlá fún un nípa pé kò ta á nù pẹ̀lú àìlera rẹ̀, tí ó sì ẹ̀ itójú àìlẹ̀gbẹ̀ fún un láimọ-ọ̀n rí. Nítorí ìdì èyí, Ọ̀gún kọ Oṣumu Nlá lóògùn, ó sì tún ẹ̀ oògùn àjàsẹ̀gun àti bíborí ọ̀tá fún un (títẹ̀nífá-*initiation*). Onírúurú ogun ni Ọ̀gún jà nítorí ilú Oṇdó. Gbogbo àwọn ilú tí ó dojú ogun kọ ilú Oṇdó ni Oṣumu sẹ̀gun tí ipadàbò rẹ̀ sì mú idàgbàsókè bá ilú lápapọ̀. A ẹ̀ àkíyèsí wí pé ètò oyè jíjẹ ilú Bìní fẹ̀ fara pé ti ilú Oṇdó. Èyí rí bẹ̀ẹ̀ nítorí imọ̀ ètò ilú tí Oṣumu Nlá gbé wọ ilú Oṇdó láti Bìní. Itàn tún sọ fún wa pé Oṣumu Nlá gan an ni ó bá Àìghò to ilú nígbà tí wọn dé láti ilú Bìní. Àwọn èniyàn ilú Oṇdó tún gbàgbọ̀ pé Oṣumu Nlá ni ó mú ilá wá sí ilú Oṇdó láti Bìní. Ọ̀gún sì ni ó mú iṣu àti àgbàdò bọ̀ láti Ifẹ̀ fún Oṣumu Nlá láti san oore fún-un. Ó kọ Oṣumu bí wọn ti ń gbìn ín, báyii ni Oṣumu ẹ̀ kó ire bá Oṇdó nípa inú rere rẹ̀.

Gégé bí àlàyé Campbell, a lè pe Ọ̀gún gégé bí ìrànlowọ̀ ọ̀jìjì fún Oṣumu Nlá (*Supernatural Aid*). Ogun àyíká, agbègbè àti òkèèrè tí ó dojúkọ ilú Oṇdó ni ó dúró gégé bí ipè fún ìrìnàjò lọ sí gbogbo ilú tí Oṣumu Nlá ti jagun. Yàtò sí àwọn ilú miiran tí Oṣumu Nlá ti jagun tí a kò mẹnuba nínú iṣẹ̀ yìí, ó hàn gbangba nínú oríkì rẹ̀ pé ‘Ó pọ̀kà, ọ̀kà run, ó paye, aye run’, Ogun Ijẹ̀bú, Ogun Itsekiri àti Ogun Ilẹ̀sà wà lára ipènjà tí ó fa Oṣumu Nlá sí ìrìnàjò akọ̀ni. Campbell kò ṣàl mẹnuba à nínú tíọ̀rì yìí wí pé ìrìnàjò akọ̀ni máa ń mú ifarajìn lówó. Dáwòdù Oṣumu Nlá tí à ń pè ní Kíndẹ̀rínwá ni Ọ̀gún fi jóògùn fún un láti sọ ọ̀ di alágbára. Èyí farapẹ̀ itàn Moremi tí ó fa ọ̀mọ̀ rẹ̀ kan soṣo Olúorogbo kalẹ̀ fún odò èsìnmìrìn láti lè ja àjàbọ̀ lówó àwọn Ugbo (Ládìipọ̀, 1971). Ní kété tí Oṣumu bá ti fi oṇdè gbé àdó Ogbajámùkà yìí kòrùn tí ó kó iyé ẹ̀yẹ̀ àgìrìṣaṣà wọ etí rẹ̀ ni yóò ti kojá wọ inú èmí àìrì, kò sí ohun tí ará ayé lè sọ kí ó gbọ̀ mọ̀. Ohùn èmí ọ̀mọ̀ rẹ̀ tó fi jóògùn ni yóò máa gbọ̀ fún itọ̀sọ̀nà àti agbára. Èbùn gíga jùlọ̀ tí Campbell pè ní *ultimate boon* ni àlàáfíà, itẹ̀síwájú àti imúgbòòrò tí Oṣumu Nlá mú dé bá ilú Oṇdó. Kò sí ọ̀mọ̀bíbí ilú Oṇdó tí kò ṣàl bù lára akíkanjú àti igboya Oṣumu Nlá. Ìdì nìyí tí àwọn èniyàn ilú òkèèrè fi máa ń pe àwọn Oṇdó ní ‘alágídí’.

Olórúkọ àpẹ̀jáyà ni Oṣumu Nlá. À ń lé-e-bọ̀ léyìn, jagunlabí ń-lára-iwájú ni. Alátùn-ún-ẹ̀-tún-tò ni Oṣumu Nlá. Kò fẹ̀ iyanjẹ̀, olùfẹ̀ ilú Oṇdó sì ni pẹ̀lú. Bí àrọ̀nì alágbára yìí ẹ̀ le tó, ó fẹ̀ràn mọ̀lẹ̀bí, ó sì kó àwọn ẹ̀bí mọ̀ra. Gbogbo iwọ̀nyí sì fara hàn nínú oríkì rẹ̀.

A.

Oíkì Jòmọ́n Ílá

Jòmọ́n Ílá

Ọ̀yan-àn Lúdà

Lúdà yé rẹ̀njẹ̀ sùù

Lúdà yé gbógùn gbẹ̀

Agada jean mímí

Òwètí gbàà m̀ bọ́í

Ọ̀yànyan yàn Límọ̀n

Ọ̀gbògbogbò Létí

Ò gwàná kùàkùà gbépọ̀n wú

Í dúkú tanọ̀n daọ̀n tanọ̀n

O mókó ẹ̀ sùkókọ ghanwọ̀nmọ̀gun gbàné

Ò mọ̀nsẹ̀ báwẹ̀n ẹ̀inlá mún lẹ̀ta nùlì jòmọ̀n

Ò gboyẹ̀ gboko ọ̀nàkèè

Ọ̀mọ̀ lóí bàà tẹ́í kegé, nìbẹ̀ wẹ̀n sàjọ omiye nùlì jòmọ̀n

Léyẹ̀ ẹ̀ wéyẹ̀ nùmọ̀ngún

Lùmọ̀ngún àìsọ̀gi tì

Lùmọ̀ngún àìrókó tọ̀sí

Ó pọ̀kà, ọ̀kà un

Ó paye aye un

Ó sàlùmón dà pooroyéghé
Omọ ó rọkẹ sẹwù sọ ọn
Iba Kíndérinwá Ọgbàjamùkán
Layegboli Layegbode nujòmón
Líghòóó sàṇ lele núghó Àìghò
Egúngún ílá òde Onḍó

B.

Oríkì Oṣomu Nlá

Oṣomu Nlá
Ọyánrán Onídà
Onídà tó ń run èjẹ sùù
Onídà tó ń gbé èyìn igbó
Agada jẹran tútù
O wetí gbàà fí borí
Ọyànyànyan onímú
Ọgbògbogbò elétí
Ó wa iná kùàkùà gbépòn wú
Ó ní kíkú ta dànù kí àrùn ta dànù
Ó fókó è ẹṣáfàrá fáwọn omọ ogun kojá
Ó fẹsẹ bágbẹẹ ẹrinlá fí nun òkúta nílẹ̀ Ijòmù
Ó gboyè gboko lònà òkèèrè
Omọ oní pèpẹle tẹrí kegé, níbi tí wọn ti ń sàjọ Omiye nílẹ̀ Ijòmù
Èlẹyẹ ẹ wẹyẹ nímògún
Onímògún àisogitì
Onímògún àirókòtòsì
Ó pọkà, òkà run
Ó paye, aye run
Ó sàlùmó di poroyéghé
Omọ ò rọkẹ sẹwù sọrùn
Bàbá Kíndérinwá Ọgbàjamùkà
Láyégbo ilé Láyégbo òde nìjòmù
Líghóró sàṇ lélé nígbó Àìghò
Egúngún nlá Òde Onḍó

Èdà méjì nì oríkì Oṣomu Nlá òkè yìí. (A) jẹ èyí tí a gbà lẹnu àwọn ọpítàn ní ẹka-
èdè Onḍó nígbà tí (B) jẹ èyí tí a ẹ àdàkọ rẹ ní Yorùbá àjùmòlò fún ìmọ kíkún àwọn
ònkàwé.

Śíśí Aṣo lójú Eégún Àdìtú Èdà Oṣomu Nlá

Gégé bí a ti sọ ẹ́áájú wí pé oríkì Oṣomu Nlá ni a máa fi ẹ itúpalẹ isẹ yìí. Nínú
oríkì yìí gan an ni ó ti hàn kedere pé àdìtú akoni ni Oṣomu Nlá lóòótó. Kí èniyàn tó lè
pinnu láti fí àkóbí omọ rẹ jóògún láti gba ilú là, akíkanjú akoni ni lóòótó. Ilà kòòkan
nínú oríkì Oṣomu Nlá ni ó ní itumọ àti ohun tí ó rọ mó ọn. Ní báyí, a ó máa mú oríkì yìí
ní kòòkan láti ẹ itúpalẹ rẹ.

Oṣomu Nlá

Oṣomu kì í ẹ ẹni tí ó sanra ẹ̀gbon agbára àti oògún pẹ̀lú akíkanjú rẹ ni wọn ẹ ń
pẹ é ní ẹni titóbi. Ẹni tí gbogbo èniyàn bẹ̀rù ni. Ídí kejì ni wí pé ọ̀n ni Oṣomu àkókó ní
ilú Onḍó. Àwọn ẹyà ara rẹ kòòkan pẹ̀lú ohun èlò tí ó fí ń jagun máa ń tóbi ní àrà ọ̀tọ

kojá àpẹ̀júwe ní kété tí ó bá ti nílò wọn lójú ogun. Ídì nìyí tí wọn fi ń pè é ní Oṣumu Nlá. Kì í ṣe ẹ̀ni yẹ̀pẹ̀rẹ̀ tàbí ẹ̀ni tí a lè fi ojú tẹ̀nbẹ̀lú. Ẹ̀ni tí ó bá ṣe bẹ̀ẹ̀ yòò jẹ iyán rẹ̀ nìṣu.

Òyan-àn Lúdà (Òyánrán Onídà)

Ohun tí àwọn abẹ̀nà ìmò (Olóyè gíga Oṣumu Ògún yè Bólúwají Ambrose Akínṣadé àti Olóyè Pajámajẹ Akínjísólá Òjó) sọ fún wa nípa abala oríkì yìí ní wí pé kò sí bí ibi kan ti jìnà tó tí idà Oṣumu Nlá kì í dé. Tí ó bá sáà ti na idà nàà, gbogbo ibi tí ó bá fẹ́ kó jà dé ni yòò jà dé. Ó lè dúró sí ojú kan kí idà rẹ̀ jà, kí ó sì pa ènìyàn dé máìlì mètálélógórùn-ún (103 miles). Bí àpẹ̀rẹ̀, kí á lo Onṣò sí Èpẹ̀. Gbogbo ibi tí àwọn ọ̀tá rẹ̀ bá fi ara pamọ̀ sí ni ọ̀wọ̀jà rẹ̀ máa ń dé tí ó bá ti ju idà rẹ̀ sọ̀tùn-ún sósì.

Lúdà yé rẹ̀njẹ̀ sùù - Onídà tó ń run èjẹ̀ sùù

Gbogbo ìgbà ni idà Oṣumu Nlá máa ń ṣiṣẹ́. Ogun jìjà kí í sù Oṣumu Nlá. Kò sí ìgbà tí idà rẹ̀ máa ń jáde tí kò níí mu èjẹ̀. Oṣumu Nlá jagun Ilẹ̀ṣà, ó jagun Ìjẹ̀bú, ó jagun Aye àti Itsekiri. Idà rẹ̀ yìí ni ó rọ̀ fún àwọn ọ̀mọ ogun rẹ̀ sí oríṣìí àdà m̀ìràn tí à ń pè ní ‘dabiri’ ní Onṣò tí wọn fi ṣẹ̀gun àwọn Ìjẹ̀bú. Ídì nìyí tí àwọn Onṣò fi máa ń pè ‘dabiri’ yìí ní “Ìjẹ̀bú pẹ̀yìndà”. Bí idà Oṣumu kò jẹun tàbí mu èjẹ̀ lówọ̀ ọ̀un tìkàlárẹ̀, yòò mu èjẹ̀ lówọ̀ àwọn ọ̀mọ ogun rẹ̀. Àyàfi tí kò bá mú idà rẹ̀ jáde nínú àkò, tí ó bá ti lè mu jáde, ó di dandan kí ó mu èjẹ̀.

Lúdà yé gbógùn gbẹ̀ (Onídà tó ń gbẹ̀ èyìn odi/igbó)

Oṣumu Nlá kì í mú idà rẹ̀ wálẹ̀ nítorí ìbínú. Èyìn odi ilú ni ó máa ń tójú idà rẹ̀ sí. Ìgbàkúgbà tí idà nàà bá ti dé ìgboro tàbí àárín ilú, yòò gba èjẹ̀ sáà ni. Ọ̀un nìkan ni ó mọ̀ ibi tí ó fi pamọ̀ sí.

Agada jẹan mímí (Agada jẹan tútù)

Idà rẹ̀ máa ń já ènìyàn jálajàlẹ̀ láìsí àánú ni. Ọ̀dájú onídà ni Oṣumu Nlá. Idà rẹ̀ kì í pa òkú ènìyàn, ààyè ènìyàn ni ó máa ń jẹ̀.

Ò wètí gbàà m̀ bòi (Ò wètí gbàà fi bori)

Ògbògbogbò létí (Ògbògbogbò létí)

Etí yìí ni Oṣumu Nlá máa fi ń bo àwọn ọ̀mọ ogun rẹ̀ pẹ̀lú ara rẹ̀ nígbà ọ̀jò. Ídì abájọ̀ ni pé ọ̀jò kò gbọ̀dọ̀ pa àwọn onṣò, oògùn àti ìhámọ̀ra lára wọn. Tí ó bá ti fa etí rẹ̀ méjèjẹ̀, yòò di bíi agboòrùn tàbí agbòjò fún ọ̀un àti àwọn ọ̀mọ ogun rẹ̀. Kò sí bí wọn ti pọ̀ tó, yòò bo gbogbo wọn sá ni. Yàtò sí pé etí yìí ṣe àbò fún un, tí Oṣumu Nlá bá fẹ́ pa àwọn ọ̀mọ ogun rẹ̀ mó kúrò nínú ewu, yòò fa etí yìí kí gbogbo wọn lè sá sí abẹ̀ rẹ̀ nítorí pé oore ọ̀fẹ́ Oṣumu Nlá kájú wọn láìfarapa.

Òyànyànyàn Límón (Òyànyànyàn Onímú)

Kò sí àníàní pé àwọn ọ̀tá kò ní í ṣàì sa àsàsí, èdì, ògèdè, ọ̀fò, àásán, èpẹ̀, àrùn, ọ̀fò, àdánù bá Oṣumu Nlá já láti lè bori rẹ̀ lójú ogun. Imú rẹ̀ ni ó máa gba gbogbo èyí pamọ̀ sí, yòò tún gba ti àwọn ọ̀mọ ogun rẹ̀ pamọ̀ sibẹ̀ bakan nàà. Imú rẹ̀ máa ń tóbi bí ó bá ti dójú ogun. Tí ó bá ti dé ilé ni yòò fun gbogbo rẹ̀ síta bí ọ̀finkìn tàbí ikunmú. Ní kété tí ó bá ti ṣe èyí ni ara rẹ̀ yòò tún wà lákọ̀ padà. Itàn m̀ìràn tilẹ̀ tún sọ wí pé, ó máa ń sọ àwọn ọ̀mọ ogun rẹ̀ di eṣinṣin kó pamọ̀ sí imú rẹ̀ tí ó bá dí tán lójú ogun.

Ò gwàná kùàkùà gbẹ̀pọ̀n wú (Ò waná kùàkùà gbẹ̀pọ̀n wú)

Ì dúkú tanò̀n dáò̀n tanò̀n (Ì ní kíkú tanù kárùn tanù)

Tí Oṣumu Nlá bá gbúròò àbílù ibi ní àyíká rẹ̀ tàbí ní ilú Onṣò lápapò, yóò kó iná igi jò, yóò jọ́ dáràdára tí yóò fí yọ́ ẹyinná púpọ̀, yóò wá jókòó, yóò sì gbé ẹpọ̀n rẹ̀ wú ẹyinná nàà, ẹpọ̀n rẹ̀ yóò wá ta pùù, Oṣumu Nlá yóò wá kígbé sókè wí pé:

Dúkú tanṣò - Kíkú tanù
Dáṣò tanṣò - Kárùn tanù

Yàtò sí pé ó gbúròò àbílù ibi, tí wọ̀n bá tojú ogun dé, yóò tún ẹ̀ bẹ̀ kí gbogbo àsàsí àtí àbílù ibi lè ta dànù gégé bí ìdápàdà ibi sọ́rí ọ̀tá.

Ó mókó ẹ̀ sùkọ̀kọ̀ ghómọgun gbàṇè (Ó fí okó rẹ̀ ẹ̀ afára fún àwọ̀n ọ̀mọ ogun kojá)

Ní ìgbà kan, àwọ̀n Itsekiri àtí àwọ̀n Aye wá ja Onṣò lólè. Oṣumu Nlá wá pàṣẹ̀ fún àwọ̀n ọ̀mọ ogun rẹ̀ wí pé kí wọ̀n rí i pé wọ̀n mú àwọ̀n olè nàà. Ní kíákíá ni àwọ̀n ọ̀mọ ogun tí bẹ̀rẹ̀ sí lè àwọ̀n Itsekiri àtí àwọ̀n Aye lọ láì bojú wẹ̀yìn nítorí àṣẹ̀ pé wọ̀n ò gbọ̀dọ̀ padà wá sílẹ̀ láì rí wọ̀n mú. Oṣumu Nlá nàà tẹ̀lẹ̀ wọ̀n. Nígbà tí àwọ̀n olè nàà dé ibi alagbalúgbú omi kan ni wọ̀n bá kán lu odò nàà torí pé wọ̀n mọ̀wẹ̀ púpọ̀. Èrò wọ̀n ni pé inú omi nlá nàà ni Oṣumu Nlá àtí àwọ̀n ọ̀mọ ogun rẹ̀ máa sẹ̀gbé sí. Ìyàlẹ̀nu ni ó jẹ̀ fún wọ̀n pé Oṣumu Nlá àtí àwọ̀n ọ̀mọ ogun rẹ̀ rìn lórí omi nàà kojá sí ọ̀dọ̀ àwọ̀n Itsekiri. Báwo ni ẹ̀yí ẹ̀ rí bẹ̀? Gégé bí a tí mọ̀ pé abàmi èdà kan ni Oṣumu Nlá, bí wọ̀n ẹ̀ dé etí odò nàà ni Oṣumu Nlá na okó rẹ̀ tàn-àn tí ó di ìròkò nlá tí ó gùn, ìròkò yìí ni ó nà sọ́rí omi nàà ẹ̀ afára tí ó sì gùn dé ọ̀pin omi nàà. Ẹ̀yí ni ọ̀n àtí àwọ̀n ọ̀mọ ogun fí ẹ̀ afára kojá sí ọ̀dìkẹ̀jì lóṣọ̀ àwọ̀n Itsekiri àtí Aye. Bí wọ̀n ẹ̀ dé ọ̀dìkẹ̀jì nàà ni ó pe iná sọ̀kalẹ̀, iná sì sọ̀, gbogbo dúkiá wọ̀n ni ó jọ́ léúlẹ̀, tí àwọ̀n yòókù sì fọ̀n sọ́rí omi. Ìtàn yìí ni a gbọ́ lẹ̀nu Olóyè Olásẹ̀ghà Peter tí ó jẹ̀ ọ̀kan lára àwọ̀n ọ̀pítàn ilú Onṣò.

Ó mọ̀ṣẹ̀ báwẹ̀n ẹ̀rinlá, mún lẹ̀ta núlí jòmọ̀n

Ó gboyè gbokọ̀nànkèè

Ọ̀mọ lóìbàà tẹ̀i kegé, nìbẹ̀ wẹ̀n ẹ̀jọ̀ miye núlí jòmọ̀n

Ó fẹ̀sẹ̀ tẹ̀ ìgbẹ̀ ẹ̀rinlá fí lẹ̀ ọ̀kúta nílẹ̀ Oṣumu

Ó gboyè gboko ọ̀nàkèèrè

Ọ̀mọ onípẹ̀pẹ̀lẹ̀ tẹ̀rì kegé nìbì tí wọ̀n tí ń ẹ̀jọ̀ omiye nílẹ̀ Oṣumu

Ẹ̀yí fihàn pé bí Oṣumu Nlá ẹ̀ lágbara tó, kò fí ọ̀rọ̀ mọ̀lẹ̀bí rẹ̀ ẹ̀seré. Pẹ̀pẹ̀lẹ̀ yìí ni wọ̀n tí ń ẹ̀seré, ibẹ̀ ni wọ̀n tí ń ẹ̀pàdẹ̀ ẹ̀bí, ibẹ̀ nàà ni wọ̀n tí ń ẹ̀sayẹ̀ gbogbo. Ó máa ń sin ẹ̀rinlá, bí àwọ̀n ẹ̀nìyàn bá tí fẹ̀sẹ̀ tẹ̀ ìgbẹ̀ ẹ̀rinlá nàà, ọ̀kúta kan tí ó wá ní ẹ̀hìnkùlẹ̀ rẹ̀ ni wọ̀n yóò fí nú. Tí a bá wo ẹ̀sẹ̀sì yìí dáràdára, kò bójúmu tó nítorí pé ẹ̀ ni ìgbẹ̀ tí wọ̀n fí nu ọ̀kúta nàà máa dọ̀tí rẹ̀. Sùgbọ̀n ẹ̀yí rí bẹ̀ lẹ̀tí fí ẹ̀fẹ̀ tí Oṣumu Nlá ní sí ẹ̀bí rẹ̀ hàn. Kì í bínú sí wọ̀n, kì í korò ojú sí wọ̀n, bẹ̀ ni kì í bá wọ̀n jà. Ó fí ẹ̀fẹ̀ kó gbogbo wọ̀n mọ̀ra. Ìdì nìyí tí tí di ọ̀nì tí àwọ̀n ọ̀mọ ilẹ̀ Oṣumu kò ẹ̀ kí í bá ara wọ̀n jà. Wọ̀n kò sì gbọ̀dọ̀ sà sí ara wọ̀n. Wọ̀n kì í bínú sí ara wọ̀n. Bí ọ̀rọ̀ bá fa ìbínú, kì í dalẹ̀ rárá lẹ̀kàn wọ̀n.

Lẹ̀yẹ̀ ẹ̀ wẹ̀yẹ̀ nùmọ̀ngún - Ẹ̀lẹ̀yẹ̀ ń ẹ̀ wẹ̀yẹ̀ nímọ̀gún

Lùmọ̀ngún àìsọ̀gìtì - Onímọ̀gún àìsọ̀gìtì

Lumogun àìròkòtòsì - Onímọ̀gún àìròkòtòsì

Ìdì Ọ̀gún nlá kan wá níwájú ilẹ̀ Oṣumu Nlá tí wọ̀n ń pẹ̀ ní Ọ̀gúnlẹ̀rì tàbí Ọ̀gún ọ̀de. Ẹ̀yẹ̀ máa ń pọ̀ lórí igi Pẹ̀rẹ̀gún tí wọ̀n gbìn sí Ọ̀gúnlẹ̀rì yìí, sùgbọ̀n bí àwọ̀n ẹ̀yẹ̀ wọ̀nyí ẹ̀ pọ̀ tó, kò sí ẹ̀ni tí wọ̀n bí dára tàbí tí ó gbóyà lẹ̀tí mú tàbí pa ọ̀kankan nínú àwọ̀n ẹ̀yẹ̀ nàà. Abẹ̀ igi Pẹ̀rẹ̀gún yìí ni ibọ̀jì, ibẹ̀ ni wọ̀n tí máa ń bẹ̀ ajá Ọ̀gún. Kò sẹ̀ni tó gbọ̀dọ̀ simi tàbí

jòkó ní abẹ̀ igi náà láì ẹ̀ ohunkóhun. Àyàfi àwòrò Ojumu nìkan tí wọn ń pè ní Pajámajẹ tí wọn bá fẹ̀ ẹ̀ ètùtù nìbẹ̀. Ènikẹ̀ni kò gbọ̀dò ẹ̀ ohun ìdòtí sí sàkání Ògúnlerí yìí. Kò sẹ̀ni tó gbọ̀dò tò síbẹ̀, wọn kò sì gbọ̀dò yàgbẹ̀ síbẹ̀. Àyàfi ẹ̀ni tí ó bá fẹ̀ kú nífónnáfọ̀sun nìkan ní ó lè ẹ̀ ìrẹ̀gbẹ̀ nídíí Ògúnlerí yìí. Wọn kì í déédé nawọ̀ sí i, wọn kì í búra èké nìbẹ̀, wọn kì í ẹ̀pẹ̀ nìbẹ̀ bákan náà. Ajá tí wọn bá ti fi ẹ̀tùtù nídíí Ògúnlerí, ẹ̀nikan kì í jẹ̀ ẹ̀. Orí igi pèrẹ̀gún náà ni wọn máa gbe kọ̀ sí.

Ó pọ̀kà Ọ̀kà un - Ó pa Ọ̀kà, Ọ̀kà run

Ó sàlùmọ̀n dà pooyeghe - Ó sọ igbo aṣebi di kòròfo

Àwọn òpìtàn sọ fún wa pé ní ayé àtijó, àwọn ará Ọ̀kà ní òrìṣà kan tí wọn ń pè ní 'èsesẹ̀n'. Ènìyàn ni wọn fi ń bọ̀ ọ̀. Ilú Òndó sì ni àwọn ará Ọ̀kà ti máa ń mú àlẹ̀jò tí wọn máa fi ń bọ̀ òrìṣà náà tí ẹ̀nikẹ̀ni kò sì gbọ̀dò sọ̀rò. Nígbà tí Ojumu Nlá dé tí wọn kò jáwọ̀ pẹ̀lú gbogbo ìkílò tí ó ẹ̀ fún wọn ni ó bá pinnu láti gbẹ̀san kí wọn ba lè dẹkun irú ìwà ìkà bẹ̀. Nígbà tí àwọn ará Ọ̀kà tún wá padà wá ẹ̀ bí wọn ẹ̀ ń ẹ̀, Ojumu wá lé wọn dé ilú wọn, ó sì bẹ̀rẹ̀ sí í pa wọn. Ojumu pa wọn débi pé ìròyìn kò tó àfojúbà, ẹ̀ni bá dé bẹ̀ ló lè sọ. Nígbà tí ìròyìn dé ilú Òndó pé Ojumu ti fẹ̀ pa àwọn ará Ọ̀kà tán, àwọn àgbà ilú kan wá bẹ̀ àwọn iyàwó Ojumu pé kí wọn lọ bá àwọn bẹ̀ ọ̀kọ̀ wọn kí ó má ẹ̀ pa Ọ̀kà run pátápátá. Lóòótó àwọn iyàwó Ojumu kó ilú jáde, wọn bẹ̀rẹ̀ sí í lù ú láti pàrọ̀wà sí ọ̀kọ̀ wọn pẹ̀lú orin pé:

"Jòmọ́n ọ̀ wò mà bọ̀ o
Ogun mẹn jilu aládé o
Jòmọ́n ọ̀ wò mà deyin o"
"Jòmọ́n ọ̀ mà padà bọ̀ o
Ogun kì í kólúú aládé o
Jòmọ́n o padà wá sílé o"

Ẹ̀gbọ̀n nítorí pé Ojumu kó iyé àgírìṣaṣà há etí rẹ̀, kò gbọ̀ ilú yìí. À fi ìgbà tí ọ̀kan nínú àwọn olórí àwọn ọ̀mọ̀ ogun rẹ̀ tí ó gbọ̀ ilú àwọn iyàwó rẹ̀ fa iyé àgírìṣaṣà yìí yọ̀ létí rẹ̀ ni ó tó gbọ̀ ilú àwọn iyàwó rẹ̀. Ní àkókò náà, ó ti pa àwọn Ọ̀kà ku òrùlé mẹ̀ta péré. Ojumu gbọ̀ ìpàrọ̀wà àwọn aya rẹ̀, ó sì fi àwọn ará Ọ̀kà gégùn-ún pé wọn kì yóò gbèrú bẹ̀ ni wọn kò ní í gbòòrò ju bí wọn ti kù lọ. Ó tún fi wọn gégùn-ún pé a kì yóò gbọ̀ ilú lókà láéláé. Títí di òní, wọn kì í lù ilú ní Ọ̀kà, wọn kò sì gbọ̀dò lù ilú kojá nìbẹ̀. Ilú tí ó ní Ọ̀ba ni Ọ̀kà ní ilú Òndó ẹ̀gbọ̀n ìdàgbàsókè wọn kò ládé lórí bẹ̀ ni wọn ọ̀ sì gbòòrò dàbí alárá.

Gbogbo ibi àsásí àwọn aṣebi ní ilú Òndó àti agbègbè rẹ̀: Ọ̀nàwúò, Ọ̀nàkèèrè, Ẹ̀nẹ̀kẹ̀ta, Ọ̀kẹ̀ Ọ̀pa ni ọ̀wọ̀jà Ojumu dé. Ó pa wọn run láìku ẹ̀nikan, ó sì sọ gbogbo ibẹ̀ di kòròfo. Léyìn èyí ni wọn ẹ̀ ètùtù sí ibẹ̀ tí wọn sì di ibùgbé àwọn ènìyàn gidí. Àdúgbò kan wá tí à ń pè ní Ẹ̀nẹ̀kẹ̀ta (Ẹ̀rínkẹ̀ta) ní ilú Òndó. Àdúgbò yìí àti agbègbè rẹ̀ kún fún wàhálà àti ìjàmbá àwọn aṣebi. Ojumu Nlá wá pàṣẹ̀ pé kí wọn lọ kọ̀ ebè ('ẹ̀àn' ní èdè Òndó) mẹ̀ta sí ibẹ̀, léyìn èyí ni ó fún wọn ní èbù ịṣu, àgbàdo gbígbe àti orógbó, ó ní kí wọn sun wọn, ó wá ẹ̀ ètùtù sí. Ojumu gbéra, ó di àdúgbò yìí, ẹ̀gbọ̀n nígbà tí ó dé ibẹ̀, ebè (ẹ̀àn) méjì ni ó bá, ó wá ní ebè yìí ku ẹ̀kẹ̀ta, wọn wá kọ̀ ẹ̀yọ̀ kan sì, Ojumu wá gbín ẹ̀sun ịṣu, àgbàdo sísun àti orógbó sisun sí ebè kòòkan, ó sì wí pé ó di ọ̀jọ̀ tí gbogbo nìkan tí òun gbín sínú ebè náà bá ti hù ni ìjàmbà, wàhálà, ogun, ìjà máa tún wọ̀ ilú Òndó. Láti ìgbà náà ni ogun kò ti gba ibẹ̀ wọ̀lé sí ilú Òndó tí àwọn jàndùkú kò sì ríbi fọ̀jú pamọ̀ sí.

Ọ̀mọ̀ ó rọ̀kẹ̀ ẹ̀wù sọ̀n - Ọ̀mọ̀ a rọ̀kẹ̀ ẹ̀wù sọ̀rùn

Iba Kíndérinwá Ọ̀gbàjámùkà - Bàbá Akíndérinwá Ọ̀gbàjámùkà

Dáwódù Ọ̀ṣumu Nlá ni Kíndérinwá. Ọ̀n náà ni Ọ̀gún fi jóògún fún Ọ̀ṣumu Nlá láti sọ ọ̀ di ìlúmòkà akíkanjú alágbára. Ọ̀kẹ̀ ni Ọ̀gún fi ẹ̀wù oògún àpagbé fún Ọ̀ṣumu Nlá. Èyí ni ó máa ń wọ̀ nígbà gbogbo tí ó bá ti ń lọ sójú ogun. Ídì nìyí tí wọ̀n fi ń kì í ní ‘Ọ̀mọ̀ rọ̀kẹ̀ ẹ̀wù sọ̀n’. Kò farasin wí pé Àkóbí Ọ̀ṣumu ni Ọ̀gún fi jóògún kí àlàáfíà ba lè jọba ní ìlú Onṣò. Àdó ni wọ̀n ẹ̀ oògún yíi sínú rẹ̀ tí yóò sì máa fi onṣò so ó kọ̀ ọ̀rùn. Àpapọ̀ Àdó àti Onṣò yíi ni wọ̀n ń pè ní Ọ̀gbàjámùkà. Èyí ni Ọ̀ṣumu Nlá máa ń lò bí atọ̀nà tàbí afínimọ̀nà. Ọ̀gbàjámùkà yíi ni ó máa ń sọ fún Ọ̀ṣumu Nlá bí yóò ẹ̀ ja àjàsẹ̀gun. Èyí dàbí ìgbà tí Ọ̀lórùn ń bá Mósè sọ̀rọ̀ nípa ohun tí yóò ẹ̀ nígbà isọ̀ro fún àwọ̀n ọ̀mọ̀ Isrẹ̀lì. Ìyẹ̀ ẹ̀yẹ̀ àgírìṣaṣa tí wọ̀n ti rẹ̀ sínú oògún ni Ọ̀ṣumu máa fi ń di etí rẹ̀ méjèjè kí ó ba lè gbọ̀ ohun tí Ọ̀gbàjámùkà bá ń sọ. Tí ó bá ti ẹ̀ èyí, kì í gbọ̀ ohun tí ènìyàn bá ń sọ mọ̀ lójú ogun.

Layegbolí layegbode nujòmọ̀n - Aláyé tí ń gbé ilé, Aláyé tí ń gbé òde nílẹ̀ Ọ̀ṣumu Líghòò sà̀n lele núgbàìò - Ọ̀jò ń sà̀n lele nígbò àìwọ̀ Egúngún ílá deṇḍò - Egúngún ílá òde Onṣò

Ọ̀ṣumu kò pé ti Ọ̀gún báwo ni rára. Bí ó ẹ̀ ní ojúbọ̀ fún un ní ita gbangba náà ni ó ní ojúbọ̀ fún un nínú ilé rẹ̀ gan-an. Gbogbo ara ni ó fi ń ẹ̀ ti Ọ̀gún, tí ó sì ń júbà rẹ̀ nígbàkùùgbà nítorí pé olóore rẹ̀ ni, àti pé kí ó má baà jẹ́yàn rẹ̀ nìṣu, ó gbọ̀dọ̀ máa fún Ọ̀gún ní ọ̀wọ̀ tirẹ̀ bí ó titọ̀ àti bí ó ti yẹ̀. Pẹ̀lú ojúbọ̀ Ọ̀gún nílẹ̀ àti níta Ọ̀ṣumu, gúdúgúdú ni, kì í figbà kan túra sílẹ̀ rára. Gbogbo àyíkà àti agbègbè rẹ̀ ni ààbò tí ó péye wà fún àyàfi ẹ̀ni tó bá fẹ̀ fi ẹ̀mí rẹ̀ wéwu ni yóò ta féleféle ní àyíkà rẹ̀. Ídì nìyí tí àwọ̀n Onṣò ẹ̀ máa ń sọ wí pé:

E ẹ̀ wọ̀lì lẹ́i ja
A kì í wọ̀ ilé Ọ̀gún ja
Won a sì tún máa kọ̀ ọ̀ lórìn pé:
Ọ̀yẹ́yẹ́ o lúodò
Ọ̀nà àti wọ̀lì lẹ́i ja
Ó sọ̀ o ò
Ọ̀yẹ́yẹ́ olú odò
Ọ̀nà láti wọ̀ ilé Ọ̀gún ja
Ó sòro o

Ìpinu Ọ̀ṣumu Nlá láti fi ọ̀mọ̀ rẹ̀ sètùtù fún àlàáfíà ìlú fara pé bí Ọ̀lórùn baba ẹ̀ jòwọ̀ ọ̀mọ̀ rẹ̀ kanṣọ̀so láti jìyà, kí ó sì kú fún ìgbàlà aráyé. Àràbà nílá ni Ọ̀ṣumu Nlá jẹ̀ ní ìlú Onṣò.

Ènikẹ̀ni kò gbọ̀dọ̀ mú oògún ikà wọ̀ inú ilé Ọ̀ṣumu. Èni bá ẹ̀ bẹ̀ yóò fi orí ara rẹ̀ gbe. Àwọ̀n ọ̀mọ̀ ilé Ọ̀ṣumu kò gbọ̀dọ̀ saàgún sí ara wọ̀n, bẹ̀ ẹ̀ ni wọ̀n kò gbọ̀dọ̀ fi oògún bá ara wọ̀n ja. Èni bá dalẹ̀, ó di dandan kí ó bá ilẹ̀ lọ.

Ìgbò tí Ọ̀ṣumu Nlá máa ń fi idà rẹ̀ pamọ̀ sí ni ìgbò àìwọ̀. Ní gbogbo ìgbà tí Ọ̀ṣumu Nlá bá ti ogun dé, tí ó fẹ̀ dá idà rẹ̀ padà sínú ìgbò yíi ni ọ̀jò gbọ̀dọ̀ rò níbẹ̀ láti pa ẹ̀rọ̀ sí àyíkà ìgbò yíi fún idènà ibi. Ídì nìyí tí wọ̀n fi ń kì í ní ‘Líghòò sà̀n lele núgbàìò’. Ìghòó túmọ̀ sí ọ̀jò ní ẹ̀ka èdè Onṣò.

Ọ̀ṣumu Nlá lágbára débi wí pé àwọ̀n akegbẹ̀ rẹ̀ bèrù rẹ̀. Wọ̀n kì í kòò lójú. Gbogbo ọ̀mọ̀ Yorúbá ni ó mọ̀ bí Ọ̀gèdèngbé Agbógungbórò ti lágbára tó sùgbọ̀n nígbà tí ó gbúròò Ọ̀ṣumu Nlá, ó pinu láti má kógun ja Onṣò mọ̀. Olóyẹ̀ Ọ̀gúndélé sọ wí pé Ọ̀ṣumu Nlá fúnra rẹ̀ ni ó lọ kojú Ọ̀gèdèngbé ní ìgbà ayé rẹ̀. Nígbà tí ó dé Ilẹ̀ṣà, Ọ̀gèdèngbé sùn

lọ fọnfọ. Sẹ ọmọ odó ni wọn fi ní jí Ògèdèngbẹ, òmíràn ni wọn pé é. Gbogbo àkókò tí Ojumu Nlá lò ní ilé Ògèdèngbẹ, kò jí lójú oorun. Ojumu wá wọye pé òun gbódò fi àmì hàn pé òun wá dé Ògèdèngbẹ lálẹjò. Ojumu Nlá bá lọ sínú igbó, ó wú igi àràbà nlá tí ó tóbí jùlọ, ó fúnrarẹ gbe wá sí ilú ní ilé Ògèdèngbẹ, ó sì gbe di ẹnu ọ̀nà rẹ tó fi jẹ pé ẹnikan kò lè wọlé, bẹẹ ni ẹnikankan kò lè jáde. Nígbà tí Ògèdèngbẹ jí tí ó bá igi àràbà ní ẹnu ọ̀nà rẹ, ó béèrè bí ó ẹ dé bẹ, wọn ọ̀láyé fún un. Ó sì pinu pé láíláí ọ̀un kì yòò kógun ja ilú Onṣó torí pé ó bèrù Ojumu Nlá àti pé ọ̀gá ni Ojumu Nlá jẹ fún ọ̀un. Itàn yìi dàbí itàn Pọ̀lù àti Dáfídì nínú bíbélì.

Kí Ojumu tó kú, ó sọ fún àwọn ará ilú Onṣó bí ogun bá dé, kí wọn pe ọ̀un nípa gígún ilá popo, kí wọn sọ igi lulẹ lójí tábí kí wọn da omi sí ita gbòlàà (lójí). Ní ọjọ kan, àwọn kan kóra jọ láti déjǎǎ Ojumu Nlá bóyá ọ̀tótó ni ọ̀rọ̀ ìkẹyìn tí ó sọ. Wọn sì ẹ gbogbo ohun tí ó sọ wí pé kí wọn ẹ tí wọn bá nílò ìrànlowọ ọ̀un. Bí wọn ẹ pé é ni ó dáhùn wéré pẹ̀lú idà rẹ tí ó sì bèrẹ sí í rẹ gbogbo ẹ̀niyàn sí méjíméjì léèrò wí pé àwọn ọ̀tá ilú ni. Ojumu Nlá ti fẹrẹ pa gbogbo ilàjì ilú tán kí àwọn àgbà ilú tó tètè ẹ ètùtù láti fi rọ ọ̀ lójú. Nígbà náà ni ó tó dáwọ̀ dúró tí ó sì wọlé padà.

Agbálogbábò

Nínú isẹ̀ yìi, a gbìyànjú láti wo Ojumu Nlá gégé bí akoni ní ilú Onṣó. Itàn ilú Onṣó kò rinlẹ̀ nínú isẹ̀ yìi nítorí pé Ojumu Nlá ni àfọjúsùn wa. Oríkì rẹ̀ ni ó kàn wá gbòngbòn nínú isẹ̀ yìi láti fi túṣu délẹ̀ aṣẹ̀ àwọn isẹ̀ rẹ̀ bí akíkanjú akoni ní ilú Onṣó. Isẹ̀ yìi fihàn gba n gba wí pé oríkì kò dédédé wà, ó ní í ẹ̀ pẹ̀lú iwà, isẹ̀, itàn, èèwò, èyí tí ó fi idí isẹ̀ yìi múlẹ̀ pé oríkì Ojumu gan-an ni a ti rí ojúlówó itàn rẹ̀. Kò sí àkọ̀sílẹ̀ tí ó rinlẹ̀ nípa Ojumu Nlá àti oríkì rẹ̀ lọ dan-indan-in bíkòṣe itàn tí a gbà lẹnu àwọn ọ̀pitàn àti àwọn abénà ìmò. Oríkì Ojumu ni ó fi akoni inú rẹ̀ hàn. Bí ilà kòòkan nínú oríkì Ojumu ẹ̀ rọ̀ mọ̀ itàn kan ni a gbìyànjú láti gbé yẹwò nínú isẹ̀ yìi. Abájádẹ̀ isẹ̀ yìi ni wí pé oríkì máa ní kó ipa takuntakun nínú iwúlò itàn àtijọ̀ ní ọ̀de-oní. Isẹ̀ yìi tún ẹ̀ àfikún ìmò lórí àwàjìnlẹ̀ ìmò pàtàkì nípa akoni Onṣó àti idánimò àwùjọ Onṣó. Isẹ̀ yìi ẹ̀ àfikún ìmò nípa àwọn akoni, ọ̀ba jíjẹ àti irántí àṣà ilẹ̀ Yorùbá. Bẹ̀ẹ̀ náà ni ó jẹ̀ iselọ̀jọ̀ pàtàkì fún itàn àtẹ̀nudẹ̀nu ilú Onṣó. Abájádẹ̀ isẹ̀ yìi tún fihàn pé ìmò igbẹ̀-ayé èdà lówùjọ̀ jẹ̀ ibi ipamọ̀ fún àṣà isẹ̀nbáyé, iwà rere àti ìmò itàn iran Onṣó.

Abénà Ìmò

S/N	Orúkọ	Ipò	Ojọ orí	Isẹ	Déetì Ìfọ̀rọ̀wánilẹ̀nuwò	Àdírẹ̀sì
1.	High Chief Ojumu Ògúnyè Akínṣadé Bólúwají Ambrose	Olóyè gíga ní ilú Onṣó	90	Òṣìṣẹ̀ fẹ̀yìntì	30/03/2026	Ojumu's chieftancy title house
2.	Mr Ògúnyè Olúfọ̀sọ̀yè	Ọmọ Ojumu	58	Isẹ Olùkòni	27/03/2026	30, Àdúgbò Morayọ, Adéyemí, Onṣó.
3.	Chief Pajámájẹ Akínjísólá Òjó	Àwòrò Ògunlẹ̀rì àti Ọ̀pitàn ní ilú Onṣó.	74	Àwòrò	28/03/2026	2, Àdúgbò Àbẹ̀joyè, Odòjumu, Onṣó.

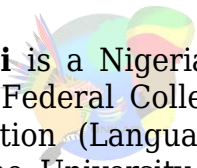
4.	Olóyè Ọ́lásẹ̀ghà Peter	Olóyè àti Ọ̀pítàn ní ìlú Onṣó.	60	Babaláwo	26/03/2026	20, Avenue 15, Road 13, Fágùn, Onṣó.
5.	Olóyè Ọ̀gúndélé Ọ̀pédilé	Olùsin/Ọ̀pítàn Ọ̀gún ní ìlú Onṣó	62	Àgbẹ̀	27/03/2026	23, Ọ̀kà Onṣó.

Ìwé Ìtókasi

- Adédoyin, W. (2013). *Yorùbá Fact-Finder: Compilations of Yorùbá History, Culture and Tradition*. Ìbàdàn: Society of Young Nigerian Writers.
- Adéyemí, M.C. (1983). *Onṣó Kingdom, its History and Culture*. Ìbàdàn: Bonita Press Limited.
- Bada, S. (1995). *Ìwé Itàn Onṣó*. Ìgbèyìnádùn Press.
- Biòbákú, S.O. (1957). *The Ègbá and their Neighbours 1842-1872*. Oxford: Clarendon Press.
- Cambridge University Press Assessment <https://www.cambridge.org>.
- Courlander, H. (1973). *Tales of Yorùbá Gods and Heroes*. New York, NY: Crown Publishers.
- Fálọ́lá, T. (1984). *The Political Economy of a Precolonial African State: Ìbàdàn, 1830-1900*. Ilé-Ifẹ̀, Nigeria: University of Ife Press.
- Ìlúyemí, O. (2013). “Onṣó Traditional and Culture: The Female Angle” nínú Ìbídayọ̀ Àjàyí (eds.). *The Evolution of Onṣó Kingdom over 500 years (1510-2010+)*. Ìbàdàn: Spectrum Books Limited.
- Johnson, S. (1921). *The History of the Yorùbás*. London: George Routledge and Sons.
- Ládíipò, D. (1971). *Mọ̀remi*. Ìbàdàn: Macmillan Nigeria.
- Leigh, J.A. (1917). *The History of Onṣó*. Onṣó: Regina Press.
- Mircea, E. (2006). *Rites and Symbols of Initiation*. Putnam, Conneticut, USA: Spring Publications.
- Ogunsaki, P. (1976). *The People, their Customs and Traditions*. Lagos: In way Publishers.
- Ọ̀gúnyẹ̀, A.A. (2023). *Oṣumu Dynasty of Onṣó Kingdom (Part of the story)*. Onṣó: Sonia Graphics and Communication.
- Olúpọ̀nà, J. (2013). “Where a Woman was King: Continuity and Change in Onṣó Religion and Culture” nínú Ìbídayọ̀ Àjàyí (eds.) *The Evolution of Onṣó Kingdom over 500 years (1510-2010+)*. Ìbàdàn: Spectrum Books Limited.
- Oroge, E.A. (1971). *The Institution of Slavery in Yorubaland with Particular Reference to the Nineteenth century*. U.K: Centre of West African Studies, University of Birmingham.
- Wills, R.G. (1964). *Traditional History and Social Structure in Ufipa*: Africa XXIV.

Authors' Bios

Omòwé Morónmbó Martina Akinseli jẹ ọkan lára àwọn onímò Èdè àti Lítíresọ Yorùbá ní Nàìjíríà, Olùkọ Àgbà ní ilé-ẹkọ Olùkọni Àgbà tí ilú Abẹ̀òkúta, Àdìní Agboolé Èdè àti Alága Igbimọ Àdìní ti Ilé-Èkọ Olùkọni Àgbà náà. Ó gba òyè ìmò ìjìnlẹ̀ àkókó ní Fásitì Ilorin, oyè ìmò ìjìnlẹ̀ kejì àti oyè Omòwé nínú Lítíresọ Yorùbá ní Fásitì Ìbàdàn, ìwé ẹrì PGDE ní Fásitì Ahmadu Bello, Zaria. Fún bi ọdún mètàlélógbọ̀n, àwọn isẹ̀ iwádìí àti ikọ̀ni rẹ̀ dá lórí àṣà Yorùbá, ìdánimọ̀ Yorùbá, ìmúgbòòrò èdè Yorùbá, àti eré oníṣe. Omòwé Akinseli jẹ̀ Ọgbóntàrigì òhńkòwé alátinúdà pẹ̀lú ipa ribiribi tí o kó nípa sísẹ̀ àfikún sí ìmò ní orílẹ̀ -èdè yìí àti ni ilẹ̀ òkèèrè. Ó ti dá kọ̀ ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ iwé bẹ̀e náà ló kópa nínú kíkọ̀ àwọn iwé bii; Yorùbá for Beginners (2026), Sẹ́ Orí Ní? (2024), Alámàlà Ìbàdàn (2018), Ọ̀rẹ́ Mì (2013) àti Ọ̀kété (2008). Ó tún jẹ̀ ọkan lára àwọn òhńkòwé àkójọ̀pọ̀ iwé mètàlá Àkòtun Èdè Yorùbá, tí a pèsè fún àwọn ọmọ ilé-ẹkọ̀ alákòbèrẹ̀ àti girama kékeré. Àwọn isẹ̀ iwádìí rẹ̀ ti jáde nínú oríṣíríṣi àwọn iwé àtẹ́jádé àti jònà bii *Asian Journal of Education and Social Studies*, *Scientific Research Journal* (SciRJ), and chapters in *Culture and Customs of the Yoruba* published by Pan-African University Press, Texas. Omòwé Akinseli ka pépà ní àwọn ibi Àpérò ti ilẹ̀ òkèèrè bii; Annual Africa Conference University of Texas, Austin, àti IJAS Conferences in Germany. Ó jẹ̀ igbákejì Ààrẹ̀ Egbé Omòràn Yorùbá, Omọ̀ egbé YSAN, ó sì ti gba ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ èbùn gégé bi adarí tó pegedé jùlọ̀ àti ọ̀lọ̀pọ̀ pípé nínú isẹ̀ akadá.

Dr. Moronmubo Martina Akinseli is a Nigerian scholar of Yoruba Language and Literature, a Chief Lecturer at the Federal College of Education, Abeokuta, current Dean, School of Secondary Education (Languages) and Chairman, Committee of Deans. She earned her B.A. from the University of Ilorin, M.A. and PhD in Yoruba Literature from the University of Ibadan, and a PGDE from Ahmadu Bello University, Zaria. Her research and teaching for over 30 years have centered on Yoruba culture, identity, language conservation, and drama. Dr. Akinseli is a prolific author with significant contributions to scholarship nationally and internationally. She has authored and co-authored books including *Yoruba for Beginners* (2026), *Sẹ Ori Ni?* (2024), *Alamala Ibadan* (2018), *Ọrẹ́ Mì* (2013) and *Ọ̀kété* (2008). She also co-authored the 13-book *Àkòtun Èdè Yorùbá* series for primary and junior secondary schools. Her work appears widely in chapters and journals like *Asian Journal of Education and Social Studies*, *Scientific Research Journal* (SciRJ), *FUNNAB Journals*, and chapters in *Culture and Customs of the Yoruba* published by Pan-African University Press, Texas. She has presented papers at international conferences including the Annual Africa Conference, University of Texas, Austin, and IJAS Conferences in Germany. A Vice President of Egbé Omoran Yoruba and member of YSAN, she has received multiple leadership and academic excellence awards.

Mercy Ayò Fasehun jẹ̀ Olùkọ̀ Àgbà ní Èka Èkọ̀ Èdè Yorùbá, Fásitì Adéyemí ní Ìlú Òndó. Ó gba oyè ìmò ìjìnlẹ̀ MA àti oyè ìmò ìjìnlẹ̀ gíga PhD nínú Lítíresọ̀ àti Àṣà Yorùbá ní Fásitì Ìbàdàn. Ó jẹ̀ Omọ̀ egbé àti igbákejì Ààrẹ̀ kini Egbé Onímọ̀ Èdè Yorùbá (Yorùbá Studies Association of Nigeria) àti Omọ̀ Egbé Omòràn Èdè Yorùbá (Association of Yorùbá Language Scholars). Olùkọ̀ èdè Yorùbá, lítíresọ̀ àti àṣà pónbélé ni. Isẹ̀ iwádìí rẹ̀ dá lórí Ọdún ìbílẹ̀ Ọ̀rámfẹ̀, Ọ̀gún àti Ọ̀ba ní ìlú Òndó. Ó ti kọ̀ oríṣíríṣi bẹ̀bà isẹ̀ akadá tí wọn ti gbé jáde ní jònà òkè òkun àti ní Nàìjíríà.

Mercy Ayo Fasehun is an Associate Professor in the Department of Yorùbá, Adeyemi Federal University of Education, Oṣṣó. She holds both MA and PhD degrees in Yorùbá Literature from premiere University of Ibadan, Nigeria. She is a member of Egbé-Onímò Èdè Yorùbá (Yorùbá Studies Association of Nigeria (YSAN) and Egbé Òmòràn Èdè Yorùbá (Association of Yorùbá Language Scholars). Her academic background, teaching and research interests include Yorùbá literature and culture. Her research work focuses on indigenous performances of Òràmṣẹ, Ògún and Ọba festivals of Oṣṣó Kingdom. Her articles on Yorùbá literature and culture have been published in IOSL Journal of Humanities and Social Science (IOSR - JHSS), International Journal of Sustainable Development and reputable books within and outside Nigeria. She has made academic presentations at local and international conferences.

Recebido em: 03/2026

Aceito em: 30/07/2026

Para citar este texto (ABNT): AKINSELI, Morónmúbò Martina. Śíśí aṣọ lójú eégún àdìtú èdà oṣumu nlá (jòmọ́n ílá): ìrìnàjò akọni ní ìlú oṣṣó. *Njinga & Sepé: Revista Internacional de Culturas, Línguas Africanas e Brasileiras*. São Francisco do Conde (BA), vol.6, nº Especial III, p.149-164, agosto 2026.

To cite this text (APA): Akinseli, Morónmúbò Martina Surname, Names (august 2026). Article title. Śíśí aṣọ lójú eégún àdìtú èdà oṣumu nlá (jòmọ́n ílá): ìrìnàjò akọni ní ìlú oṣṣó. *Njinga & Sepé: Revista Internacional de Culturas, Línguas Africanas e Brasileiras*. São Francisco do Conde (BA), 6 (Special III): 149-164.